Õpetaja eetikakoodeksi kaaskiri

Sisukord

Sissejuhatus 1
Taustaks 2
Õpetaja eetikakoodeksi rakendusvõimalused haridusasutuses 4
Õpetaja eetikakoodeksi kohaldatavus huvihariduses 6
Olulised mõisted 15

Sissejuhatus

Õpetaja eetikakoodeksi eesmärk on piiritleda õpetajatöö professionaalne väärtusruum Eestis. Koodeks väljendab nii õpetaja professionaalseid väärtusi kui ka tegevuspõhimõtteid, aidates õpetajal vastata küsimustele, mida õpetajana teha ja milline õpetaja olla.

Õpetaja eetikakoodeks on mõeldud kõigile Eesti õpetajatele. Koodeksi rakendusala võib haridusasutuses soovi korral laiendada ka teistele haridusasutuse töötajatele (nt tugitöötajad, juhid).

Õpetaja eetikakoodeks aitab kujundada õpetaja professionaalseid väärtusi ja hoiakuid: võimaldab arendada eetikapädevust, toetab professionaalset arengut ja eneseanalüüsi ning rolli väärtuskasvatajana.

Koodeksile toetudes on võimalik märgata ja analüüsida õpetajatöö igapäeva praktikat eetiliste valikute aspektist, tuua välja kaalutluskohad ning leida sobivad lahendused. Laiemalt aitab õpetaja eetikakoodeks edendada haridusasutuse eri osapoolte eetilist tundlikkust ja haridusasutuse väärtuspõhist organisatsioonikultuuri.

Õpetaja eetikakoodeks juhindub Eesti Vabariigi põhiseaduses, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistest põhimõtetest ja nüüdisaegsest õpikäsitusest. Õpetaja eetikakoodeks toetub Õpetajate Liidu ja Eesti Haridustöötajate Liidu eetikakoodeksites väljendatud väärtustele ja tegevuspõhimõtetele. Käesoleva eetikakoodeksi muutmine tulevikus toimub õpetajate esindusorganisatsioonide konsensuslikul nõusolekul.

Taustaks

Õpetaja eetikakoodeksi (2026) ajakohastamise protsess käivitati 2023. aastal. Selle eesmärk oli käivitada arutelu õpetaja eetika väärtuste ja tegevuspõhimõtete ning eetikakoodeksi funktsioonide üle.

Varasemalt olid Eestis käibel peamiselt kaks kirjapandud õpetajate moraalinormide kogumit: Eesti õpetajaeetika koodeks, mille on koostanud Eesti Õpetajate Liit 2005. aastal, ja Eesti Haridustöötajate Liidu õpetaja kutse-eetika. Protsessi eesmärk oli ajakohastada praegu kehtivad koodeksid ühtseks normide kogumiks.

Õpetaja eetikakoodeksi ajakohastamiseks moodustati paljude haridusvaldkonna kutseliitude ja katuseorganisatsioonide osavõtul töörühm, toimusid avalikud foorumid ja tagasiside protsess, mille tulemusel valmis õpetaja eetikakoodeks.

Töörühma kuulusid: Heili Griffith (Eesti Noorsootöötajate Kogu), Halliki Harro-Loit (TÜ eetikakeskus), Urmas Heinaste (Õpetajate Ühenduste Koostöökoda), Pille Häidkind (Eesti Eripedagoogide Liit), Tiia Kaeramaa (Eesti Lasteaednike Liit), Maili Karindi (Eesti Eripedagoogide Liit), Ingrit Keerma (Õpetajate Ühenduste Koostöökoda), Külliki Koppel (Eesti Lastevanemate Liit), Mia Marleen Lemetti (Eesti Õpilasühenduste Liit), Ülle Matsin (Haridus- ja Teadusministeerium) Eilika Mätas (Eesti Noorsootöötajate Kogu), Jürgen Rakaselg (Haridus- ja Teadusministeerium), Mari Roostik (Eesti Koolijuhtide Ühendus), Astrid Sildnik (Eesti Õpetajate Liit), Margit Sutrop (TÜ eetikakeskus), Atko-Madis Tammar (Õiguskantsleri Kantselei), Anu Tammeleht (TÜ eetikakeskus), Margit Timakov (Eesti Õpetajate Liit), Jana Treier (Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus), Heidi Uustalu (Haridus- ja Teadusministeerium), Kristiine Vahtramäe (Eesti Lastevanemate Liit), Katrin Velbaum (TÜ eetikakeskus), Reemo Voltri (Eesti Haridustöötajate Liit) ja Mari-Liis Nummert (TÜ eetikakeskus).

Protsessi algatas ja toetas Haridus- ja Teadusministeerium ning koordineeris Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Eesti õpetaja eetikakoodeks on normide kogum, mis toetub Eestis töötavate õpetamisega seotud inimeste arusaamale heast õpetajast. Selle väljatöötamisel lähtus töörühm nii nüüdisaegsest õpikäsitusest kui normatiivsest raamistikust kui ka Eesti õpetajatelt kogutud eetikaalaseid probleeme sisaldavatest juhtumikirjeldustest. Õpetaja eetikakoodeksis on sõnastatud kõige olulisemad väärtused ja tegevuspõhimõtted. Eetikakoodeksi põhjal on võimalus luua kujutlus heast õpetajast.

Õpetaja professionaalsete alusväärtustena on esile tõstetud neli väärtust – inimväärikus, koostöö, ausus ja vastutus –, kuid koodeks tervikuna sisaldab palju enam väärtusi (nt võrdväärsus, eneseväärikus, turvalisus, dialogism, vägivallatus jpm). Õpetaja professionaalsed tegevuspõhimõtted jagunevad nelja valdkonda: õpetaja professionaalne hoiak ja käitumine, õppeprotsessi juhtimine, suhted, kommunikatsioon.

Eetikakoodeksi arutelude käigus kerkisid küsimused, kas õpetaja eetikakoodeks peab sisaldama ka haridusasutuse juhi eetika osa ning milline peab olema juhi tegevus, et õpetaja saaks olla hea õpetaja. Arutelude tulemusena sõnastati sissejuhatuses haridusasutuse juhi jaoks suunis tagada avatud, koostöine, usalduslik ja õiglane keskkond ning süsteem, mis võimaldab arutleda eetiliste küsimuste ja probleemide üle.

Piirid tegevusvaldkondade vahel on kohati hägusad, näiteks kommunikatsiooni ja suhteid ei olegi võimalik väga selgesti eristada. Õpetaja professionaalse identiteedi jaoks on „Õppeprotsessi juhtimine“ alusvaldkond ja selle juhtmõte on sõnastatud valdkonna esimese punktina: „Õpetaja juhib õppeprotsessi, ta on iga õppija arengupartner ja usaldusliku ning õiglase õpikeskkonna looja“. Juba ainuüksi selles lauses peegelduvad tänaste hariduskontseptsioonide väärtused: õpiprotsess toetab ennastjuhtiva ja autonoomselt otsuseid tegeva isiksuse kasvatamist, õpetaja on selles protsessis mitte enam teadmiste jagaja, vaid partner, kes vastutab õpiprotsessi juhtimise eest. 21. sajandi arusaam õppimisest rõhutab heade suhete tähtsust inimeste vahel, kes on õpiprotsessiga seotud. Seetõttu on ka koodeksi struktuuri kaudu toodud välja õpetaja kohustused ja võimalused teha koostööd ja arendada suhteid haridusasutuse kogukonna eri osapoolte – õppijate, vanemate, tugispetsialistide – vahel.

Õpetaja eetikakoodeksi kommunikatsiooni valdkond rajaneb dialoogilise kommunikatsiooni kontseptsioonil. Dialoogilise kommunikatsiooni kultuur võimaldab kujundada demokraatia jaoks olulist arutluskultuuri (ingl *deliberatvie communication culture*). Dialoogilise kommunikatsiooni alusväärtus on võrdväärne võimalus saada kvaliteetset teavet ning avaldada oma arvamust, sealhulgas kriitilist arvamust, muretsemata võimalike tagajärgede pärast. Dialoog põhineb avatusel, aga ka eriarvamuste aktsepteerimisel ja arutelukultuuri arendamisel.

Tegevuspõhimõtete puhul tuleb tähele panna, et enamik neist on sõnastatud üheste juhistena (kategooriliste imperatiividena), teisalt on tegevuspõhimõtteid, kus olukorra hindamine ja sellest tulenev eetiline otsustus eeldab õpetajalt eetikapädevust. Näiteks punkti 4.1 „Õpetaja hindab, kellele ja millist infot on vajalik edasi anda. Ta kaalub teabe jagamise võimalikke tagajärgi nii vahetus suhtluses, organisatsiooni sees kui ka avalikus ruumis“ sõnastus suunab

õpetajat esmalt olukorda analüüsima ning seejärel tegema kaalutletud otsuse, mille juures on õpetajal kohustus kujutleda oma tegevuse võimalikke tagajärgi. Õpetaja eetikakoodeks põhineb kaasaegsetel hariduskontseptsioonidel, kuid on sõnastatud nii, et õpetajal oleks sellest abi märkamaks eetilisi valikuid sisaldavaid olukordi ning aitamaks õpetajal võtta vastu teadlikult ja eetiliselt läbikaalutud otsuseid.
Õpetaja eetikakoodeksi rakendamise eest vastutavad eri osapooled erineval moel – näiteks õpetaja saab koodeksit kasutada eneseanalüüsivahendina ja professionaalseks enesekehtestamiseks, haridusasutus eetiliste küsimuste lahendamiseks, ülikoolid õpetajaid ettevalmistavas koolituses jpm. Esmane vastutus koodeksi rakendamisel asub õpetaja ja haridusasutuse tasandil.

Nii koodeks kui kaaskiri on ajas dünaamilised dokumendid. Mõlemat mõjutab see, kuidas õpetajaskond ja haridusasutused hakkavad koodeksit tõlgendama, milliseid probleeme ja uusi väljakutseid toob tegelik praktika.

Õpetaja eetikakoodeksi rakendusvõimalused haridusasutuses

Õpetaja eetikakoodeks jääb tegeliku rakenduseta lihtsalt tekstiks. Koodeks on dokument, mis on avatud tõlgendamisele. Tõlgendamine toimub muuhulgas arutelude käigus, mis annavad koodeksi punktidele tähenduse. Õpetaja eetikakoodeksi rakendamiseks on haridusasutustes vajalik välja kujundada süsteem, mis neid arutelusid toetab.

Üks võimalus eetikakoodeksi rakendamiseks haridusasutuses on luua oma eetikanõukoda, mis aitab koguda, analüüsida ja lahendada nõu- ja abiküsimisi või kaebusi. Õpetaja eetikakoodeks, eetikanõukoda ja haridusasutuse juhtumipõhine praktika (kogutud, menetletud ja lahendatud juhtumid) moodustavad koos vastutuse tagamise süsteemi.

Koodeksi rakendamise mudeldamiseks lõi Tartu Ülikooli eetikakeskus 2025. aastal haridusasutuse eetikanõukoja pilootprojekti, kuhu said kõik haridusasutused vabalt kandideerida. Pilootprojekti eesmärk oli haridusasutuse eetikanõukoja kui eetikakoodeksi rakendusvõimaluse järele proovimine haridusasutustes. Pilootprojekti eesmärk oli ka, et selles osalenud koolidest ja lasteaedadest saaks aja jooksul eetilise kaalutluspädevuse eestvedajad, kes on nõus oma kogemusi ja teadmisi teistega jagama. Aasta väldanud programmi jooksul osalesid haridusasutused koolitusprogrammis ning rakendasid juhendmaterjale oma organisatsioonis eetilise kaalutluspädevuse arendamiseks ja eetikanõukodade loomiseks. Haridusasutustelt saadud tagasiside abil selgitati välja eetikanõukodade toevajadusi ja täiendati haridusasutustele mõeldud juhendmaterjale.

Haridusasutuse eetikanõukoja pilootprojektis osalesid Luunja Lasteaed Midrimaa, Maardu Lastead Sipsik, Kohila Gümnaasium, Kuusalu Keskkool, Tallinna Lastead Karikakar, Tallinna Lilleküla Gümnaasium, Tallinna Polütehnikum, Tallinna Toomkool, Tartu Kristjan Jaak Petersoni Gümnaasium, Tartu Lasteaed Klaabumaa ja Uuemõisa Lasteaed-Algkool.

Juhendmaterjalid haridusasutuse eetikanõukoja loomiseks leiab Eetikaveebist.

Haridusasutuse eetikanõukoda võtab vastu pöördumisi, analüüsib nende põhjal juhtumeid ning annab olukordade kohta põhjalikult kaalutletud eetilisi seisukohti. Nõukojad moodustatakse haridusasutuse tasandil ja nende moodustamine on vabatahtlik. Nõukodade esmane eesmärk on toetada õpetajaid professionaalse eetika normide tõlgendamisel igapäevapraktikates.

Menetlemise põhimõtted ja soovitused

1. Pöördumise nõukoja poole võib teha ükskõik kes haridusasutuse kogukonna liikmetest, kellel tekib küsimusi selle kohta, kas haridusasutuse töötaja/töötajad on lähtunud oma tegevuses eetikakoodeksis kokku lepitud väärtustest ja tegevusjuhistest. Nõukoja poole võib pöörduda ka nõu või abi saamiseks eetikat puudutavate valikute tegemiseks.
2. Pöördumine peab olema kirjalik. Dokumenteeritud pöördumises peab pöörduja kirjeldama juhtumi asjaolusid võimalikult faktipõhiselt. Pöördumist saab vajadusel suuliselt täiendada. Haridusasutus saab pöördumise viisi ja vormide suhtes leida endale parima lahenduse, kuid oluline on, et need oleksid selgelt kirjeldatud ning kõikidele kogukonna liikmetele kättesaadavad ja arusaadavad. Pöördumised võivad puudutada ka üldisi, süsteemi puudutavaid küsimusi haridusasutuses.
3. Pärast pöördumise saamist tuleb eetikanõukojas läbi viia juhtumianalüüs ja täiendav teabekogumine, mis ei kesta kauem kui kolm kuud. Kõik juhtumiga seotud asjaosalised peavad saama võimaluse esitada olukorrast oma arusaama ja oma väärtusvalikute põhjenduse (väärtusrefleksioon). Nõukoja ülesanne on kriitiliselt hinnata esitatud teabe tõesust, eristada arvamused ja hinnangud ning hoolikalt kaaluda, kas ja millised eelarvamused võivad nõukotta kuuluvatel liikmetel olla. Kõiki huvi- ja rollikonflikte tuleb reflekteerida.
4. Nõukoda koostab iga juhtumi kohta kaalutletud seisukoha. Kuna nõukoja eesmärk on toetada õpetajate professionaalse eetilise kultuuri arengut, tuleb nõukojal seisukoht hoolega läbi kaaluda ning põhjendada. Seisukoha osad on kõikide osapoolte vaade olukorrale, koodeksile toetuvad kaalutluskohad ja eetikanõukoja lõplikud järeldused.

Seisukoha andmisel soovitame otseselt viidata asjakohastele väärtustele ja tegevusjuhistele eetikakoodeksist.

5. Haridusasutus loob pöördumiste menetluse korra, kus määratletakse ka, kuidas seisukohta kommunikeeritakse, arhiveeritakse ning juhtumipõhise praktikana professionaalse eetika mõtestamisel edaspidi kasutatakse. Oluline on, et rikkumiste korral ei toimuks asjaosaliste stigmatiseerimist.
6. Nõukotta liikmete valimise või määramise korra, samuti liikmete arvu ja esindatuse kujundab haridusasutus vastavalt oma spetsiifikale ja vajadustele. Küsimuse, kas juht peaks nõukotta kuuluma, otsustab asutus.
7. Juhtumite menetlemiseks soovitame iga pöördumise jaoks määrata ühe nõukoja liikmetest selle juhtumi menetlejaks. Menetleja ülesanne on suhelda asjaosalistega, võimaldada kõigil asjaosalisetel vabalt esitada oma arusaam juhtunust või probleemist ning valmistada juhtum ette aruteluks nõukojas. Juhtumi menetleja süsteem aitab jaotada koormust, kuid kasvatada ka nõukotta kuuluvate liikmete pädevust juhtumite analüüsil ja eetilisel hindamisel.
8. Nõukojad vajavad eetikakoodeksi tõlgendamiseks ja juhtumite analüüsimiseks pädevusi. Need pädevused sisaldavad märkamisoskust ja moraalset kujutlusvõimet, oskust märgata ja juurde küsida puuduvat infot ning luua dialoogi, võimekust tõlgendada õpetaja eetikakoodeksit, kaalutleda ja otsustada. Nõukoda peab suutma luua küsimise, abipalve ja kaebuse formaate. Et need pädevused kasvaks, soovitame nõukodade liikmeid roteerida ühe inimese kaupa, et uutel liikmetel oleks võimalik kogenumatelt õppida.

Õpetaja eetikakoodeksi kohaldatavus huvihariduses

2025. aastal käivitus noortevaldkonna (huvihariduse ja noorsootöö) eetikapõhimõtete sõnastamise ja ajakohastamise protsess, mida koordineeris Tartu Ülikooli eetikakeskus ja toetas Haridus- ja Teadusministeerium. Algne initsiatiiv tuli valdkonna esindajatelt endilt.

30. septembril 2025 toimunud noortevaldkonna eetikadokumentide koostamise avaüritusel sai selgeks, et kui noorsootöötajad soovivad omaenda eetikakoodeksi taasmõtestamist ja ümbersõnastamist, siis huvihariduse õpetajad eelistavad ühineda loodava õpetaja eetikakoodeksiga, sest seal sisalduvad põhimõtted kirjeldavad ka nende tööelu tegelikkust. Samal sündmusel toimus esimene arutelu, kuidas õpetaja eetikakoodeksit huvihariduse valdkonnas tõlgendada. Moodustati huvihariduse töörühm koosseisus Eliise Kannukene (Tartu Muusikakool), Tuuli Vaher (Elva Muusikakool), Kätlin Virgo (MTÜ Tartu Üliõpilasmaja),

Krõõt Kiviste (Eesti Tantsuhuvihariduse Liit), Regina Eleena Suik (Eesti Muusikakoolide Liit), Kristel Kallau (Eesti Kunstikoolide Liit), Agris Kiudma (Huvikool Keeltekoda), Külli Salumäe (Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia), Halliki Harro-Loit (Tartu Ülikooli eetikakeskus), Kertu Rajando (Tartu Ülikooli eetikakeskus), Margit Sutrop (Tartu Ülikooli eetikakeskus) ja Katrin Velbaum (Tartu Ülikooli eetikakeskus).

Lisaks sisulisele tõlgendusele arutati kohtumistel ka seda, kuidas piiritleda huvihariduse valdkonda ja õpetaja rolli. Õpetaja eetikakoodeksi algne idee oli, et kuigi koostamisel on eelkõige mõeldud üldhariduse õpetajate peale, siis ideaalis võiks see rakenduda kõigile õpetamisega tegelevatele inimestele.

Huvihariduse puhul võiks järgida sama analoogiat. Esmajärjekorras on siin arvestatud erinevat tüüpi huvihariduskoolide töötajatega, kelle katusorganisatsioonid on Eesti Erahuvikoolide Liit, Eesti Huvikoolide Liit, Eesti Kunstikoolide Liit, Eesti Muusikakoolide Liit, Eesti Tantsuhuvihariduse Liit ja Eesti Teadushuvihariduse Liit. Samas võiksid need kokkulepped, põhimõtted ja näidistõlgendus kõnetada laiemalt huvitegevuse juhendajaid ja ka treenereid, vaatamata sellele, et treeneritel on olemas oma eetikakoodeks, sest nii huvitegevuse juhendajate kui ka treenerite töös on suur rõhk pedagoogikal.

Millised asjaolud mõjutavad huvihariduse õpetajate tööd? Esiteks tuleb arvestada, et õpikogukonna osapooled, kellega õpetajal on võimalik koostööd teha, võivad olla teistsugused kui üldhariduses. Näiteks ütleb õpetaja eetikakoodeksi punkt 3.5 „Õpetaja teeb sisulist koostööd tugispetsialistidega“, kuid huvihariduses pole hetkel veel võimalik toetuda tugisüsteemile, mis aitaks kaasa erivajadustega laste osalemisele, ja seda olulisemaks muutub lapsevanemate roll ja tähendus (alaealise õppija puhul). Arvestatav osa õpetaja eetikakoodeksi tõlgenduse dokumendi teemadest ongi suuremal või vähemal määral seotud lapsevanematega.

Lapsevanemate ootuste ja huvikoolide võimaluste või väljakujunenud toimimistavade mitte kokkulangemine ongi teine oluline eripära. Kuna huvihariduse õpistiile ja eesmärke on väga mitmesuguseid, siis ei pruugi lapsevanemad olla teadlikud sellest, mis nende lapsi ees ootab või millist panust neilt endilt oodatakse. Nendest tingimustest teavitamine ja neis kokkuleppimine peaks huvikoolide juhtkonna eestvedamisel olema õpetajate pidev tegevus, arvestades õpetaja eetikakoodeksi punkti 3.3 „Alaealise õppija pere ja õpetaja töötavad partneritena, austades õppija autonoomiat ja kuulates tema arvamusi. Õpetaja teeb pingutusi selle koostöö algatamiseks ja hoidmiseks“.

Kolmas iseloomulik joon on huvihariduses osalemise vabatahtlikkus, mis võib esile tuua konkurentsi eri asutuste vahel. Sellega omakorda tekib küsimus, millest haridusvõimaluste pakkumisel eelkõige lähtuda, kas õpetaja ja asutuse arusaamast heast haridusest või sellest, mis tundub n-ö klientidele atraktiivsem. Need kaks suundumust ei pruugi olla omavahel vastuolus, aga kui siiski on, tuleks eelkõige jälgida seda, et ei rikutaks õpetaja eetika norme ja väärtusi.

Neljas eripära on see, et huvihariduse puhul süvenetakse ühte huvierialasse ja seda võidakse teha erineva intensiivsusega, nt vabaõpe, põhiõpe ja eelprofessionaalne õpe. Mõne valdkonna puhul (nt spordis, tantsus või muusikas) muutub eriti oluliseks mittekahjustamise printsiip. Õpetaja eetikakoodeksi üks neljast alusväärtusest on inimväärikus, mis „välistab teise inimese kahjustamise, alandamise ja eelarvamusliku kohtlemise“. See tähendab, et isegi juhul, kui kokkuleppel lapse ja lapsevanemaga on eesmärgiks seatud tipptulemusteks ettevalmistamine, ei tohi seda teha lapse tuleviku füüsilist või psühholoogilist tervist kahjustades, seda nii koormuste määramisel kui ka meetodite valikul.

Õpetaja eetikakoodeksi tõlgendus huvihariduse õpetajatele

Huvihariduse õpetaja eetika normid ei erine üldhariduse õpetajate normidest selles, mis puudutab õppija huvide, võimete ja heaolu asetamist õppeprotsessi keskmesse. Küll aga tuleb arvestada mõningate rõhuasetuste omapärasid, mis tulenevad nt sellest, et huviharidus (erinevalt üldharidusest) on vabatahtlik. Samuti on huvihariduse valdkond võrreldes üldharidusega kirju, sest kui üldhariduse eesmärk Eestis on ühtluskool, siis huvihariduse valdkondi (nt tantsimist *vs.* kunstiharidust) pole võimalik ühtede ja samade kriteeriumite alusel hinnata, liiatigi võivad ühe ja sama huviala koolide ootused õppija pühendumisastmele olla erinevad.

Õpetaja eetikakoodeks ja selle huvihariduse õpetajate jaoks loodud tõlgendus väljendavad ühelt poolt õpetajate kokkulepet, aga teiselt poolt ka sõnumit ühiskonnale, millistest põhimõtetest ja väärtustest selles valdkonnas lähtutakse. Alljärgnevalt toome välja mõned teemad koos näidetega, mis huvihariduse puhul esile kerkivad. See ei tähenda, et sarnaseid olukordi ei võiks üldhariduses esineda, vaid et huvihariduses on need reljeefsemalt väljendunud.

Teemad:

1. Lapsevanemate roll huvihariduse õpitee kujunemisel

Huvihariduses osalemise valikul ja jätkamisel mängib lapsevanem suurt rolli. Suhted ja koostöö lapsevanematega on seega huvihariduses eriti olulised. Seda enam, et huvikooli õpetaja võimalused teha koostööd teiste õpikogukonna liikmetega on piiratumad kui formaalhariduses. Nt ei pruugi olla võimalust pöörduda tugispetsialistide poole, kui huvikooli õpetaja teadmised ja oskused erivajadustega õppijate kaasamiseks pole piisavad. See tähendab, et lapsevanemal on vajadus võtta suurem roll lapse haridustee toetamisel, kompenseerimaks õpikogukonna võrgustiku hõredust.

Õpetaja eetikakoodeks sätestab, et kuigi suhted on alati mitmepoolsed, on õpetajal nende loomisel ja hoidmisel kandev roll. Lapsevanematega koostöö ja suhtluse puhul on seda aga eriti rõhutatud, vt 3.3 „[…] Õpetaja teeb pingutusi selle koostöö algatamiseks ja hoidmiseks“.

Tüüpilisemad probleemid lapsevanematega aga kätkevad endas lahknevaid ootusi huvihariduse iseloomule ja selles osalemise eesmärkidele. Näiteks, kas spordikoolis käimise eesmärk on panna alus võimalusele areneda tippsportlaseks või toetada lapse füüsilist tervist? Ideaaljuhul võiks need eeldused ja ootused olla eelnevalt või jooksvalt vastavalt vajadusele läbi arutatud (või jooksvalt vastavalt vajadusele arenguvestluse laadses vormis) ja initsiatiiv nende arutuelude läbiviimiseks võiks tulla õpetajalt.

Näidisjuhtum

> *Kunstikooli juht Mariann saab kirja lapsevanemalt, kes on mures oma seitsmeaastase tütre Viviani arengu pärast. Vivian on juba kuu aega käinud kunstikoolis, aga ema ei näe mingit edasiminekut tema kunstialastes võimetes.*

Mida ütleb selle juhtumi kohta õpetaja eetikakoodeks?

Õpetaja juhib õppeprotsessi ja teeb seda muuhulgas lähtuvalt jõukohasuse põhimõttest (2. õppeprotsessi juhtimine, aga eriti 2.2). St et ebarealistlike ootustega ei tohi lapsi koormata.

Samas tuleb õpetajal olla nii meetodite kui ka tegevuste eesmärkide valikul õppija suhtes avatud ja võimaldada neile tagasisidet anda (2.3). (Õpi)eesmärkide seadmisel ja tulemuste hindamisel tuleb teha koostööd. Kusjuures koostöö initsiatiiv, kui juttu on lastevanematest, peaks tulema õpetajalt (koostöö väärtus ja tegevuspõhimõte 3.3).

Kommunikatsiooni alaosa punkt 4.1 paneb õpetajale kohustuse hinnata, millist informatsiooni on vajalik edasi anda.

Kirjeldatud juhtum on ootuste suhtes äärmuslik, mistõttu õpetajal on keeruline olukorda ära hoida. Küll aga võiks lapsevanemate ootuste ja huvikoolide võimaluste (ja õpetamise väärtuste) läbirääkimine kuuluda huvikoolide igapäevatöö hulka.

2. Füüsiline kontakt ja järjepideva füüsilise koormuse talumine õppija poolt

Huvihariduses võib ette tulla olukordi, kus füüsiline kontakt on õppeprotsessi ja õppija arengu seisukohalt äärmiselt efektiivne edasiside vahend, olgu see siis nt muusikainstrumendil käe asendi muutmine või tantsija kehahoiaku korrigeerimine. On oluline, et füüsilise kontakti kasutamisel arvestataks õppija autonoomiaga ja seda tehtaks ainult tema nõusolekul. Ideaalis tähendab see igakordset nõusoleku küsimist, kuid minimaalselt peavad lapsevanemad ja õppijad olema teadlikud (sh õpetaja poolt teavitatud), et konkreetses õppetegevuses tuleb ette füüsilisi kokkupuuteid õpetaja ja õppija vahel. Mh annab see võimaluse lapsevanemal ja lapsel konkreetsest huvierialast loobuda, kui on ette teada, et laps füüsilist kontakti halvasti talub.

Kui õpetaja kasutab oma õppijaga füüsilist kontakti, siis on tal ka kaasnev kohustus õpetada teda tajuma piiri aktsepteeritava ja mitteaktsepteeritava füüsilise kontakti vahel. Vältida tuleb olukordi, mida võiks pidada piiripealseks või milles võiks kahtlustada väärkohtlemist.

Kui tegemist on spordi või muu kehalist pingutust nõudva tegevusega, siis vastutab õpetaja oma hoolealuse optimaalse koormuse eest, mis on vajalik parima soorituse saavutamiseks. Tervisliku ja tervikliku arengu arvestamise juurde kuulub arusaamine, et õpilase (või ka lapsevanema või õpetaja enda) ambitsioonide täitmine ei tohi tulla õpilase tulevase (vaimse või füüsilise) tervise arvelt. Kahjustamise keeld (vt inimväärikus) tähendab niisiis ka ületreenimise ja -harjutamise ärahoidmist, samuti motiveerimismeetodite sobilikkuse kaalumist.

Näidisolukord

> *Muusikakoolil on võimalus pakkuda oma õpilastele tunnustatud muusiku töötuba. Õpilane Rasmusel on väljakannatamatult raske taluda füüsilist puudutust, eriti võõraste inimeste poolt. Kohalikele õpetajatele on see asjaolu teada, külalisõpetajale aga mitte. Töötoa jooksul selgub ootamatult, et külalise õpetamisstiili oluline osa on juhiste andmine sellisel viisil, et ta hoiab ja suunab õppija kätt. Kui Rasmuse kord kätte jõuab, püüab ta olukorrast üle olla, kuid kõrvaltvaatajatele on selge, et tal on äärmiselt ebamugav olla.*

Mida ütleb selle juhtumi kohta õpetaja eetikakoodeks?

Tegemist on olukorraga, kus eri osapoolte eeldused ja ootused ei kattu ja pole ka eelnevalt läbi arutatud. Selge on, et Rasmuse autonoomse otsustusõiguse ega piirangutega ei arvestata. Samas ilmneb, et Rasmus pole suuteline ka ise oma vajadusi piisavalt väljendama, mis võib kaudselt tähendada, et tema kommunikatiivseid oskusi pole vajalikul määral arendatud.

Eetikakoodeksi põhimõtetest on rikutud:

„Õppija võimestamine ja paindliku õpitee kujundamine toimub tema väärikuse ja autonoomia austamise kaudu, arvestades seejuures tema vanuselisi jm piiranguid.“ (Õppeprotsessi juhtimine, sissejuhatus)

2.2 Õpetaja arvestab õppijate vajadustega, hindab iga õppija arenguvõimalusi ja lähtub õppetöö planeerimisel ja läbiviimisel jõukohasuse ning võrdväärsete võimaluste loomise põhimõttest.
1.3 Õpetaja on meetodite ja tegevuste eesmärkide valikul õppija suhtes avatud ning võimaldab õppijal neile tagasisidet anda.

Kaudselt 4.6 Õpetaja toetab õppijat konfliktsetes suhtlusolukordades ning aitab arendada tema läbirääkimis- ja sotsiaalseid oskusi.

Milliseid ettekirjutusi annab eetikakoodeks kõrvaltvaatajale, õpetajale?

2.5 Kui õpetaja märkab, et õppija õigused on jäänud tähelepanuta, on tal kohustus sekkuda.

1.2 Õpetaja käitub väärikalt, lugupidavalt ja taktitundeliselt.

Sekkumine ei pea alati tähendama kohest reageerimist. Tuleb kaalutleda, kuidas sekkuda viisil, mis Rasmust veelgi haavatavamasse positsiooni ei aseta.

3. Materiaalsete ressursside panustamine lapsevanema poolt

Huvihariduse puhul on tavapärane, et lapsevanemad panustavad rahaliselt, makstes õppemaksu, tasudes väljasõitude, konkursside, esinemiste eest ja/või investeerides varustusse ja õppematerjalidesse. Nende väljaminekute sageduse, tüübi ja suuruse määravad kokkulepped õpetajate, õppijate, lapsevanemate, organisatsiooni juhtide ja/või koolipidaja vahel. Õpetaja eetikakoodeks määrab sealjuures väärtused ja põhimõtted, mida otsustamisel ja läbiviimisel arvestada. Neist olulisimad on inimväärikus („See tähendab, et iga õpiprotsessis osaleja on inimesena väärtuslik iseenesest. Õpetaja lähtub hoolivusest, austab õppija autonoomiat, kohtleb kõiki võrdselt ning loob õppijatele võimalikult võrdväärsed võimalused igakülgseks arenguks. Inimväärikuse austamine välistab teise inimese kahjustamise, alandamise ja eelarvamusliku

kohtlemise.“) ja tegevuspõhimõtete punkt 3.1 „Lojaalsuskonflikti ehk vastuoluliste ootuste või kohustuste korral seab õpetaja esikohale õppija heaolu, õigused ja väärikuse“.

Mida see tegelikus õpetajatöös tähendab? Muuhulgas näiteks seda, et õpetaja peab olema suuteline õpilastesse võrdselt heatahtlikult suhtuma ja neid võrdselt kohtlema juhtudel, kui talle on teada, kes on õppemaksu võlglased. Samuti peab ta oskama taktitundeliselt lahendada ebasoodsast sotsiaalmajanduslikust taustast tekkivaid olukordi, nt teavitades lapsevanemaid alternatiivsetest rahastusvõimalustest või neid organiseerida aidates.

Raha maksmisega seotud näidisjuhtum

> *Tantsuõpetaja Kauri juurde tuleb Lisette isa, kes leiab, et Lisettel oleksid paremad arenguvõimalused, kui ta saaks osaleda tugevama tasemega grupis. Kauri hinnangul ei tunneks Lisette seal aga ennast hästi, sest tasemevahe tekitaks üleliigset emotsionaalset ja füüsilist stressi.*
>
> *Lisette isa leiab, et kuna ta maksab õpingute eest, on tal õigus valida, millise tasemega grupis Lisette käib.*

Mida ütleb selle juhtumi kohta õpetaja eetikakoodeks?

Lapsevanemal on õigus ja kohustus oma lapse haridustee valikutes osaleda (vt koostöö väärtus ja tegevuspõhimõtete punktid 3.2, 3.3), aga seda õigust ei anna ega võta ära raha maksmine või mittemaksmine. Õppija arengu toetamine ja õppeprotsessi juhtimine (paindliku õpitee valimine) peab lähtuma õppijast, austades tema autonoomiat ja väärikust. See tähendab muuhulgas, et kui õpetaja tunneb, et Lisette terviklik ja tervislik areng on tugevamas rühmas vähem tagatud ja ta suudab seda tõenduspõhiselt ja läbirääkimiste tulemusena näidata õpetaja suudab lapsevanemale selgitada, missuguste treeningutes ilmnenud Lisette võimete tõttu on tema terviklik ja tervislik areng hetke oskuste juures tugevamas rühmas vähem tagatud, siis üleviimist ei toimu, siis ta üleviimist ei tee.

Peamised tegevuspõhimõtted:

2.2 Õpetaja arvestab õppijate vajadustega, hindab iga õppija arenguvõimalusi ja lähtub õppetöö planeerimisel ja läbiviimisel jõukohasuse ning võrdväärsete võimaluste loomise põhimõttest.
3.1 Lojaalsuskonflikti ehk vastuoluliste ootuste või kohustuste korral seab õpetaja esikohale õppija heaolu, õigused ja väärikuse.

Kommunikatsioonieetilised lisapunktid sõnumi edastamisel:

1.2 Õpetaja käitub väärikalt, lugupidavalt ja taktitundeliselt.

4.5 Õpetaja on osavõtlik dialoogipartner ning püüab teha vahet kommunikatsiooni- ja väärtuskonfliktidel.

4.7 Väärtuskonfliktide ja eriarvamuste korral kuulab õpetaja avatult ja selgitab oma vaatenurka põhjendatult ja lugupidavalt.

4. Konkurents õppijate ja nende aja pärast

Vabatahtlikkus tähendab paratamatult, et kord mingi huvihariduse grupiga liitunud õppija võib igal hetkel otsustada, et ta enam ei soovi jätkata. See on huviharidusasutusele ebamugav finantsiliselt, aga eelkõige on siiski kahju kooskäidud tee katkemisest ja võib tekkida tunne, justkui oleks osa pingutusest ja tehtud tööst raisku läinud. Konkurents õppija aja pärast võib väljenduda ka soovis seada enda juhendatav eriala huviala õppija prioriteetides ettepoole (võrreldes teiste ringide või äärmuslikumatel juhtudel ka formaalharidusega). Oma huvide eest seismine ja oma ala propageerimine on loomulikult kiiduväärt tegevus, aga jälgida tuleb, et sellega ei astutaks üle õppija autonoomiast ja vajadustest. See tähendab muuhulgas õppija võimestamist ja paindliku õpitee kujundamist, mis omakorda võib õpetajalt nõuda huvihariduse või -tegevuse alternatiivsete võimaluste (ringide, huvikoolide) tutvustamist ja soovitamist. Õpetajal on vajalik hoida silme ees õppija pikemat ajaperspektiivi ning, arvestada õppija heaolu ja võimetega.

Konkurentsi teemaga osaliselt seotud näidisjuhtum

> *Meeli on muusikakoolis akordioniõpetaja. Tema juures on juba viis aastat õppinud Aleksei, kes ise ei paista pillimängust mingit rõõmu saavat. Meeli kahtlustab, et Aleksei käib koolis ainult seetõttu, et ta ema on kindlalt otsustanud oma pojale hea muusikaharidus anda. Viimasel ajal on Meeli märganud, et Aleksei vastumeelsus harjutamisele on veelgi kasvanud ja ta on tundides kas apaatne või vastupidi kergesti ärrituv. Ühel päeval palub Aleksei, et Meeli ütleks ta emale, et Alekseil pole piisavalt annet, et kooliga jätkata. Meeli on ettepanekust tõsiselt kohkunud.*

Selles juhtumis on olulised kõik õpetaja eetikakoodeksi põhiväärtused: inimväärikus kui õppija soovide ja autonoomia austamine; koostöö, sest sihtide ja eesmärkide seadmisel peab õppijaga koostööd tegema ja antud juhul on muidugi oluline ka koostöö lapsevanemaga; ausus, nii valetamisest hoidumise kui ka juba sõlmitud kokkulepete järgimise tähenduses, ning vastutus kui oma tegevuse või tegevusetuse võimalikele tagajärgedele mõtlemine.

Vastutust silmas pidades peab õpetaja Aleksei puhul arvestama tema vajaduste pikemaajalist perspektiivi ja üsna suure tõenäosusega (välja arvatud juhul, kui Alekseil pole tegelikult kunagi olnudki mingit huvi muusika vastu) on tema huvides muusikakoolis jätkamine. Seda eesmärki ei ole võimalik saavutada lihtsalt tekkinud olukorda ignoreerides. Järelikult on vajalik kogu õppeprotsessi taaskordne mõtestamine koosöös Aleksei ja tema emaga, samuti kaalumine, milliseid muudatusi oleks võimalik õppeprotsessi või elukorraldusse teha, et poisi stressi hulk väheneks. Oluline on vältida manipulatiivseid võtteid ja arvestada ka võimalusega, et Alekseile on tõepoolest parem muusikast osaliselt või täielikult loobuda nt jalgpalli kasuks.

Õpetaja eetikakoodeksi tegevuspõhimõtetest rakenduvad eelkõige:

3.3 Alaealise õppija pere ja õpetaja töötavad partneritena, austades õppija autonoomiat ja kuulates tema arvamusi. Õpetaja teeb pingutusi selle koostöö algatamiseks ja hoidmiseks.

2.2 Õpetaja arvestab õppijate vajadustega, hindab iga õppija arenguvõimalusi ja lähtub õppetöö planeerimisel ja läbiviimisel jõukohasuse ning võrdväärsete võimaluste loomise põhimõttest.

2.3 Õpetaja on meetodite ja tegevuste eesmärkide valikul õppija suhtes avatud ning võimaldab õppijal neile tagasisidet anda.

2.5 Kui õpetaja märkab, et õppija õigused on jäänud tähelepanuta, on tal kohustus sekkuda.

2.8 Õpetaja toetab õppija isikliku arvamuse väljakujunemist, ta ei suru õppijatele ega kolleegidele peale oma usulisi, poliitilisi jm veendumusi.

5. Eeskuju, identiteet ja professionaalne roll

Huvihariduse puhul võib formaalharidusest suurema tõenäosusega juhtuda, et õpetajal on määrav mõju õppija identiteediloomes. See võib toimuda grupikuuluvuse alusel, nt tunneb laps, et teadushuvihariduse grupikaaslased on just need, kellega koos tegutsedes saab ta olla „tema ise“, või otsese rollimudeli kaudu, mida õpetaja kehastab. See tähendab, et vastutuse definitsiooni üht osa – enda ühiskondliku positsiooni tunnetamist – tuleb mõista väga mitmekihiliselt. Mingis mõttes paneb see õpetajale kohustuse aristotelliku vooruseetika ideaali järgimiseks, st oluline pole mitte ainult see, kuidas huviainet õpetatakse, vaid ka see, milline inimene ollakse. Lisaks tuleb muidugi arvestada sellega, et ka töövälised tegevused ja käitumine mõjutavad paratamatult nii õpetaja isiklikku kui õpetaja professionaalse rolli mainet.

Miinimumnõudena esitab õpetaja eetikakoodeks aga kahjustamise keelu (inimväärikus) ja isikliku arvamuse väljakujunemise toetamise, tegevuspõhimõtete punkt 2.8.

Vastutuse tunnetamine ja selle arvestamine, et õppijad, eriti lapsed, võivad õpetaja isikut idealiseerida, toob endaga kaasa vajaduse jälgida tasakaalu ja piiri usaldusliku õhkkonna loomise ning liiga lähedaste isiklike suhete vahel. Õpetaja peab tajuma, et tema vastutus ja õppija vastutus on alati ebaproportsionaalselt jaotunud ja seetõttu pole nt romantilised suhted ka täiskasvanud õppijaga kohased.

Liiga lähedased suhted võivad lisaks väljenduda selles, et õpetaja võtab liigse vastutuse õppija heaolu eest, käitudes lapsevanemana. Muidugi võib ette tulla olukordi, kui lapsel tõepoolest polegi paremat toe pakkujat kui huvihariduse õpetaja, aga seda tuleks siiski vaadelda erandina ja üldjuhul tuleks lõplik vastutus jätta lapsevanematele.

Kirjeldatud olukorda iseloomustab järgmine juhtum

> *Sirje on loodusringi juhendaja. Õppe osaks on lühimatkadel käimine ja floora ja faunaga tutvumine. Samuti hoolitsevad lapsed loodusringi ruumides elavate loomade eest: toidavad akvaariumikalu ja merisigu. Suhted õpetaja ja laste vahel on väga usalduslikud ja hoolivad. Lapsed räägivad Sirjele tihti asju, mida nad isegi oma vanematele ei julge tunnistada. See asjaolu on teada ka lapsevanematele endile ning nende poolt aktsepteeritud. Ühel päeval tuleb Sirje juurde õpilase Adeele isa palvega, et ta võiks Adeelega psühholoogi vastuvõtule minna, mis on juba kokku lepitud. Adeele isa arvab, et Sirje juuresolek oleks Adeelele rahustav ja kindlustandev.*

Selle juhtumi puhul on olulised kaks väärtust, mis olenevalt tõlgendusest võivad ka vastuollu sattuda. Need väärtused on koostöö ja vastutus. „Samuti väljendub koostöö sihtide, ülesannete ja rollide läbirääkimises ning jagamises formaalse ja mitteformaalse õpikogukonna liikmetega. […]“. Vastutuse puhul tuleb järgida nii professionaalse rolli omaksvõttu kui ka kohustust hoolitseda iseenda tervikliku heaolu eest.

Üldjoontes tähendab see, et õpetaja peab olema suuteline tajuma piiri oma professionaalse rolli (mis sisaldab usalduslikke suhteid õppijaga) ja liigse läheduse vahel ega peaks võtma endale kohustusi, mis seda ületavad. Piiri tajumise jaoks on jällegi väga oluline koostöö lapsevanematega ja avatud suhtlemine nende rollide läbirääkimisel.

Olulised mõisted

Dialoogiline kommunikatsioon – dialoogiline kommunikatsioon põhineb inimeste vastastikusel avatud hoiakuga kuulamisel. Oluliseks väärtuseks on inimväärikuse hoidmine,

inimeste autonoomia ja informatsioonilise enesemääramise väärtustamine ning võimusuhete tasakaalustamine, kus võimu omav inimene võimestab vähema võimuga inimese kuulamist, kaasamist, otsustusõigust ja autonoomiat. Dialoogilise kommunikatsiooni alusväärtusteks on kaasamine, turvaline sõnavabadus, avatus eriarvamuste osas ning argumentatsioonis kvaliteetse ja tõese teabe kasutamine.

Eetikanõukoja menetlusprotsessi puudutavad mõisted

Nõu küsimise eesmärk on anda inimestele võimalus pöörduda nõukoja poole eesmärgiga saada nõu või n-ö teine arvamus eetiliselt uudsete, keeruliste või reguleerimata olukordade kohta. Nõu saab küsida nii see, kes on kõrvalseisja rollis olukorras, kus tal on tekkinud eetikaalaseid küsimusi, kui ka inimene, kes on ise sattunud eetiliselt keerulisse olukorda, kus tal tuleb reageerida ühel või teisel viisil.

Abipalve erineb nõu küsimisest eeskätt küsija haavatava positsiooni tõttu. Abi saab küsida isik, kes tunneb, et õpetaja/koolis kehtiv süsteem ei arvesta tema vajadustega või kes on sattunud olukorda, kus ta omal jõul ei saa olukorda lahendada.

Kaebus sisaldab konkreetset ja faktipõhist kirjeldust õpetaja eetikakoodeksis kokkulepitud normide rikkumisest ühe või mitme õpetaja poolt.

Hinnang – haridusasutuse eetikanõukoja töö kontekstis on tegemist eetilise hinnanguga ja juhtumi menetlemise protsessi tulemiga. Eetiline hinnang toob välja vastuolus olevad eetikakoodeksi väärtused või tegevuspõhimõtted ning nõukoja seisukohad. Näiteks: „ei ole rikkunud punkte V ja X“; „on rikkunud osaliselt punkti X“; „on rikkunud punkte C ja H“ või ka nt „nõukoda taunib punktis v õpetaja reaktsiooni/tegevust/öeldut jms“.